

Dysleksja - zalecenia dla nauczycieli i rodziców

Wskazówki dla nauczycieli

Metody nauczania zarówno podczas edukacji jak i w procesie utrwalania wiadomości, należy angażować wielozmysłowego doświadczenia dziecka, to znaczy stosować środki audiowizualne, powtarzanie tekstu na głos, notowanie, dotyk modeli, eksponatów, ćwiczenia ruchowe-wzrokowo-słuchowe związane z treścią lekcji, reguły mnemotechniczne, ułatwiające zapamiętywanie (np. w postaci śpiewanych wierszyków, rymowanek).

Formy oceniania

Największe znaczenie dla końcowej oceny z wielu przedmiotów mają wypowiedzi ustne dziecka dyslektycznego, których powinno być znacznie więcej niż w przypadku innych dzieci.

Sprawdziany pisemne należy dzielić na mniejsze części i podawać uczniowi etapami.

Zbyt duże nagromadzenie informacji przeraża go i w konsekwencji nie podejmuje on żadnych działań, oddając nauczycielowi nierozwiązane zadania.

W przypadku dziecka z trudnościami w czytaniu, nauczyciel może odczytywać mu polecenia dotyczące kolejnych zadań, w których ocenie podlega odpowiedź merytoryczna, a nie poziom czytania. Sprawdziany powinny mieć też nieco inną konstrukcję graficzną, dostosowaną do możliwości percepcyjnych i przestrzennych dziecka. W niektórych przypadkach konieczna jest pomoc nauczyciela w prawidłowej rejestracji odpowiedzi na arkuszu zapisu.

W starszych klasach samodzielne prace pisemne ucznia należy oceniać głównie pod względem merytorycznym. Pod uwagę bierze się wówczas zawartą w wypracowaniu wiedzę, dobór argumentów, logikę wywodu, treść, styl i kompozycję pracy.

Poprawność zapisu może stanowić tylko niewielką część składową całościowej oceny.

Najlepszym sposobem jest wcześniejsze podanie uczniom punktacji za poszczególne elementy uwzględniane w ocenie, którym podlega każda praca pisemna. Jest to system oceny zgodny z najnowszymi tendencjami i zapobiega absurdalnej sytuacji przekreślenia wielogodzinnego wysiłku zainwestowanego w napisanie wypracowania z powodu trzech błędów ortograficznych.

Kontrola i ocena zeszytu

Dziecko z dysgrafią powinno mieć jak najdłuższą możliwość pisania ołówkiem.

Podczas pisania należy pamiętać o właściwym ułożeniu zeszytu i całego ciała, a także prawidłowym uchwycie narzędzia pisarskiego. Niekiedy pomocna może być nasadka według wzoru H. Tymichovej, ułatwiająca utrwalenie poprawnego sposobu trzymania pióra czy ołówka.

Ważne jest, aby zeszyt dziecka był prowadzony w miarę starannie. Jednak w odniesieniu do dzieci z dysgrafią trudno o spełnienie tego warunku. Dlatego może ono zapisywać tylko najważniejsze informacje z lekcji.

Nauczyciel powinien także kontrolować zapis polecenia pracy domowej, co ułatwi jej odrobienie. Zeszyt dziecka z trudnościami w pisaniu należy sprawdzać częściej niż w przypadku innych dzieci. Nie powinno się to jednak odbywać w sposób urazowy, jak np.: "Popraw pismo!", "Ortografia!!!", "Zeszyt fatalny!". Taka forma uwag oddziałuje na dziecko negatywnie emocjonalnie i obniża u niego i tak już niską samoocenę.

Bardziej konstruktywne jest nauczanie oparte na emocjach pozytywnych, wywołanych dostrzeżeniem i wskazaniem postępów dziecka oraz konkretnych zadań do wykonania w celu poprawy popełnionych błędów. W ocenie zeszytu należy uwzględniać wysiłek dziecka, jego motywację i starania. Te aspekty należy mu jasno komunikować.

Nauczyciel powinien posadzić dziecko z trudnościami w czytaniu i pisaniu blisko siebie, najlepiej w pierwszej ławce. Może je wówczas obserwować podczas samodzielnej pracy i pomagać w trudnościach. Na takiej pozycji dziecko lepiej koncentruje uwagę, ponieważ znacznie zawęży się jego pole widzenia i liczba rozpraszających bodźców. Ponadto bliskość nauczyciela zachęca dziecko do zwracania się do niego po pomoc.

Dyktanda w klasach młodszych pisanie ze słuchu można zastąpić uzupełnianiem tekstu z lukami, zwłaszcza jeżeli chodzi o dzieci z dysgrafią, których pismo jest trudne do odczytania przez nauczyciela. Ponadto można też stosować pisanie z pamięci, chociaż ta forma substytucji jest trudniejsza w realizacji. Zwykle takie zadania przeprowadza się indywidualnie z dzieckiem w innym, dodatkowym terminie, co wymaga pewnej izolacji od reszty dzieci. Forma ta jest praktykowana w przypadku większej liczby dysortograficznych dzieci w klasie.

Specyficzna jest też ocena tych prac. Błędy popełniane przez dzieci powinny stanowić punkt wyjścia i materiał do pracy terapeutycznej. Należy na marginesie podać liczbę błędów popełnionych w linijce, a zadaniem dziecka jest ich samodzielne wskazanie, znalezienie w słowniku i poprawny zapis. Ponadto może ono podać reguły ortograficzne, które warunkują pisownię danego wyrazu, układać zdania, poszukiwać wyrazów pokrewnych, tworzyć rodziny wyrazów, ilustrować graficznie wyrazy tak, aby łatwiej można było zapamiętać ich pisownię.

Pomoce dydaktyczne. Z pomocy i przyrządów pomocnych dzieciom z dysleksją rozwojową podczas nauki w klasie i w domu, najbardziej przydatne są: słowniki ortograficzne, wyrazów obcych, wyrazów bliskoznacznych, języka polskiego, poprawnej polszczyzny. Należy wdrażać dzieci do efektywnego i regularnego korzystania z nich. W tym celu bardzo ważna jest sprawność posługiwania się alfabetem, którą dziecko powinno zdobyć wcześniej. Ponadto dzieci dysgraficzne, których pismo jest nieczytelne, mogą korzystać z maszyny do pisania bądź komputera.

W starszych klasach mogą w tej formie opracowywać pisemne prace domowe oraz wszelkie pisemne prace dodatkowe. Istotne jest, aby dziecko wykonywało te zadania samodzielnie i z przyjemnością. Dopóki to możliwe należy dążyć do doskonalenia pisania ręcznego, usprawniając funkcje kinestetyczno-motoryczne z zastosowaniem rozmaitych ćwiczeń terapeutycznych. Istotną pomocą dydaktyczną jest specjalnie przygotowywany przez dziecko notes terminów trudnych, nowych wyrazów oraz słów często używanych i błędnie zapisywanych.

Można tam też umieszczać reguły ortograficzne i zasady poprawnej pisowni zilustrowane graficznie przez dziecko przy pomocy wycinków z gazet, rysunków pozwalających na lepsze zapamiętanie wzoru graficznego wyrazu.

W pracy z dzieckiem przydatny jest także dyktafon, który może być różnorodnie wykorzystywany. W młodszych klasach nauczyciel może nagrywać na taśmie informacje dla rodziców i polecenia zadań domowych. Ponadto dziecko może też nagrywać czytany przez siebie tekst w regularnych odstępach czasowych (np. raz w miesiącu), aby po pewnym czasie porównać uzyskane postępy i docenić wysiłek inwestowany w przewyciężanie trudności. Słuchanie własnego głosu ma również znaczenie motywacyjne i zachęca do podejmowania starań w kierunku podniesienia poziomu dekodowania.

Nauczanie języków obcych

Przejawiając deficyty funkcji słuchowych i wzrokowych, dzieci z trudnościami w czytaniu i pisaniu mają problemy nie tylko z nauką języka polskiego, ale także z opanowaniem języków obcych.

Nie można jednak zupełnie zrezygnować z ich nauki, trzeba rozpocząć ją tylko nieco później niż naukę czytania i pisania w języku ojczystym. W zależności od ujawnianych dysfunkcji u poszczególnych dzieci dyslektycznych, mogą być inne trudności w nauce języka obcego i dlatego postępowanie powinno być tu wysoce zindywidualizowane. Ogólnie jednak zachęca się do praktycznej komunikacji w działaniu, czyli do nauczania opartego na kontaktach z językiem w sytuacjach codziennych, np. poprzez wymianę międzynarodową, udział w obozach i koloniach językowych z dziećmi posługującymi się danym językiem jako ojczystym. Na lekcjach należy zbliżać nauczanie do bardziej praktycznego wymiaru poprzez udział w grach i zabawach językowych, angażowanie wielozmysłowych doświadczeń dziecka. Nauczyciel języka obcego powinien być poinformowany o diagnozie przejawianych przez dziecko zaburzeń i nie dyskwalifikować jego prac pisemnych z powodu braku poprawności zapisu.

Większe znaczenie dla końcowej oceny powinny mieć tu wypowiedzi ustne ucznia.

Nie należy nauczać dziecka jednocześnie dwóch języków obcych, zwłaszcza pochodzących z tej samej grupy lingwistycznej (np. j. angielskiego i j. niemieckiego), ponieważ może to spowodować interferencję (ich nakładanie się) i w rezultacie niski poziom opanowania obu języków.

Zalecenia dla rodziców

Kontakt z nauczycielem i placówkami specjalistycznymi.

Rodzice powinni zgłaszać nauczycielom wszelkie swoje niepokoje związane z edukacją szkolną dziecka, a także domagać się badań diagnostycznych w poradni psychologiczno-pedagogicznej. Bogatym źródłem wiedzy i pomocy są też oddziały terenowe Polskiego Towarzystwa Dysleksji, znajdujące się we wszystkich miastach wojewódzkich (siedziba Zarządu Głównego znajduje się w Gdańsku). Adresy oddziałów i informacje o działalności Towarzystwa są dostępne w każdej poradni psychologiczno-pedagogicznej, a także w internecie.

Pomoc dziecku w odrabianiu lekcji.

Dziecko należy stopniowo wdrażać do samodzielnego odrabiania zadań domowych.

Jednak w przypadku poważnych trudności i niechęci do nauki wywołanej licznymi niepowodzeniami w tym zakresie, powinno mieć ono świadomość obecności rodziców i ich czuwania nad tym, co dzieje się w jego zeszytach. Niektóre zadania mogą być odrabiane w brudnopisie, a potem przedstawiane do konsultacji rodzicom. Okresy samodzielności powinny stopniowo się wydłużać, a obecność dorosłej osoby ograniczać do kontroli poszczególnych etapów realizacji pracy domowej.

Usprawnianie czytania i zapamiętywania.

Samodzielne czytanie lektur szkolnych nie przynosi dziecku dyslektycznemu zadowolenia. Należy zatem podjąć działania, które uczynią tę umiejętność przyjemnością i zachęcą ucznia do czerpania radości z czytania. Wzbudzanie motywacji do czytania odbywa się poprzez ukazanie praktycznych celów tej czynności, jakimi są: poszukiwanie istotnych informacji, zdobywanie wiedzy, uzyskiwanie odpowiedzi na pytania, poznawanie przygód bohaterów, pobudzanie wyobraźni i myślenia, rozwijanie zainteresowań, nakłanianie do zastanowienia się nad jakimś zagadnieniem, poznawanie różnorodnych sposobów wyrażania myśli i poglądów (odmienność stylu i języka różnych epok). Dlatego warto poznać dziecko i jego zamiłowania, a następnie podsuwać mu krótkie opracowania, artykuły, broszurki na określony temat. Po przeczytaniu konieczna jest rozmowa z dzieckiem o tym, czego dowiedziało się z tekstu. Może ono także czytać komiksy, w których zachęcające jest szybkie posuwanie się do przodu w tekście, ale utrudnienie mogą stanowić skomplikowane układy graficzne i nadmiar ilustracji o charakterze dekoncentrującym i męczącym oczy. Z tego powodu ważny jest przemyślany wybór takiej formy literatury. W klasach starszych pomocne mogą okazać się "książki dźwiękowe", dostępne w bibliotekach publicznych dla osób niewidomych. Korzystanie z takiego udogodnienia powinno być połączone z wypożyczeniem książki i wzrokowym śledzeniem tekstu czytanego przez lektora. Taka forma czytania pozwala na kontakt z literaturą piękną, oryginalnym językiem autora, a jednocześnie nie zwalnia z czytania z udziałem percepcji wzrokowej. Dzieci z dysleksją mogą korzystać także z książek przygotowanych specjalnie dla nich. Są one drukowane większą czcionką, na marginesach mają wypisane trudniejsze wyrazy wraz z objaśnieniami, a proste i jednoznaczne ilustracje ułatwiają pełniejsze zrozumienie treści. Ponadto każdy rozdział kończy się zestawem pytań i zadań sprawdzających zakres rozumienia tekstu i porządkujący to, co zostało przeczytane.

Stymulacja funkcji językowych

Jak wynika z wielu badań naukowych, w większości przypadków dysleksji osłabiona jest zdolność przetwarzania informacji językowych, dlatego ważne jest jej usprawnianie. Istnieje wiele dowodów empirycznych na silny związek umiejętności posługiwania się rymami i aliteracjami (wyrazami zaczynającymi się na tę samą literę) a sprawnością w czytaniu i pisaniu. Dlatego zabawne ćwiczenia w tworzeniu rymów do wyrazów, podawanie wyrazów rozpoczynających się na tę samą literę czy wskazywanie wyrazu, który nie rymuje się z pozostałymi, mogą okazać się niezwykle pomocne w przezwyciężaniu trudności szkolnych. Szczegółowy dobór ćwiczeń powinien być skonsultowany z terapeutą.

Oddziaływania podnoszące samoocenę i motywację do nauki

Wszystkie działania rodziców wobec dziecka dyslektycznego powinny mieć na celu zapobieganie

pogłębiania się objawów i pojawienia się wtórnych symptomów zespołu dysleksji rozwojowej. Liczne porażki i niepowodzenia szkolne sprzyjają utracie wiary we własne możliwości i zniechęcają do nauki. Dlatego zadaniem rodziców i nauczyciela jest zatrzymać i odwrócić kierunek tego procesu. Istotna jest bezwarunkowa akceptacja dziecka i chęć poznania go w różnych sytuacjach tak, aby odszukać jego mocne strony i indywidualne zainteresowania.

Pozwoli to na akcentowanie tych zdolności w sytuacjach zniechęcenia i niepowodzenia.

Ważny jest udział dziecka w zajęciach zgodnych z jego potrzebami. Zabawy dydaktyczne powinny być dostosowane do jego możliwości, aby z jednej strony nie nudziły go, a z drugiej nie zniechęcały wysokim stopniem trudności. W pracy istotne jest operowanie sukcesem czyli stwarzanie dziecku okazji do jego przeżycia. Najlepsze efekty uzyskuje się bazując na emocjach pozytywnych, stwarzających atmosferę bezpieczeństwa, poczucie pewności, a nie na zastraszaniu i wyśmiewaniu blokującym reakcje dziecka. Podczas rozmów należy dziecko wysłuchać do końca, również pomóc mu poprawnie sformułować wypowiedzi. Postępy dziecka dyslektycznego zależą od dobrego kontaktu z rodzicami i nauczycielem, którzy swoją postawą wzbudzają motywację do wysiłku i zaangażowanie w czynności szkolne. Postawa nauczyciela jest niezwykle istotnym warunkiem kształtowania szkoły przyjaznej dziecku o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Kształtowanie odporności na sytuacje trudne.

W pracy z dzieckiem dyslektycznym nie należy wyśmiewać go, ani też ukrywać przed nim jego deficytów. Dziecko, które znajduje oparcie w rodzicach i doświadcza poczucia bezpieczeństwa, a także ma świadomość swoich mocnych stron, będzie potrafiło adekwatnie reagować na trudne sytuacje. Są one nieuniknione, a trudności szkolne można potraktować jako rodzaj wstępnego treningu przydatnego w dorosłym życiu.

Budowanie właściwych relacji społecznych.

W postępowaniu z dzieckiem istotne jest wykorzystywanie wszystkich sytuacji szkolnych do kształtowania jego adekwatnych więzi z rówieśnikami i nauczycielem. Budując pomost zaufania pomiędzy rodzicami a dzieckiem, należy pamiętać o kruchej konstrukcji kształtującej się młodej osobowości. Ważne jest, aby dziecko chciało dzielić się z rodzicami swoimi przeżyciami, zarówno tymi przyjemnymi, jak i przykrymi. Jeżeli zostanie zlekceważone, może zamknąć się przed nimi i wówczas pozostanie samo z emocjami, których przebieg rodzice mogliby złagodzić. Rodzic powinien być orędownikiem dziecka w kontaktach z nauczycielami i rówieśnikami tak, aby nie naruszać autorytetu edukatora, ale też nie stwarzać zagrożenia dziecku. Wymaga to rozwagi i mądrości podczas rozmów zarówno z dzieckiem, jak i z nauczycielem.

Opracowanie Wioletta Watała na podstawie:

Artykuł opublikowano w miesięczniku "Remedium" Literatura: Bogdanowicz M. (1994). O dysleksji czyli specyficznych trudnościach w czytaniu i pisaniu - odpowiedzi na pytania rodziców i nauczycieli. Wydawnictwo Popularnonaukowe LINEA, Lubin. Czajkowska I., Herda K. (1989; 2000). Zajęcia korekcyjno-kompensacyjne w szkole. WSiP, Warszawa. Szurmiak M. (1987). Podstawy reedukacji uczniów z trudnościami w czytaniu i pisaniu. WSiP, Warszawa.